

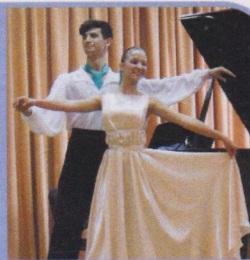

Міністерство освіти і науки України
Київський університет імені Бориса Грінченка
Благодійний фонд сприяння розвитку освіти імені Бориса Грінченка

Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики ХХІ століття

Матеріали Міжнародної
науково-практичної конференції

16-17 жовтня 2014 року ■ м. Київ

Міністерство освіти і науки України

Київський університет імені Бориса Грінченка

Благодійний фонд сприяння розвитку освіти імені Бориса Грінченка

Литовський едукологічний університет (м. Вільнюс, Литва)

Сілезький університет у Катовіце (м. Катовіце, Польща)

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Уманський державний університет імені Павла Тичини

ПРОФЕСІЙНА МИСТЕЦЬКА ОСВІТА І ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА: ВИКЛИКИ ХХІ СТОЛІТТЯ

*Матеріали Міжнародної
науково-практичної конференції*

**16–17 жовтня 2014 року
м. Київ**

УДК 378:7.01 «20»

ББК 74.58:85.1

П84

Рекомендовано до друку Вченою радою
Київського університету імені Бориса Грінченка
(Протокол № 8 від 25 вересня 2014 р.)

За загальною редакцією *Огнев'юка В.О.*,
доктора філософських наук, професора,
академіка НАПН України

Редколегія:

В.О. Огнев'юк
Л.Л. Хоружа
К.Ю. Бацак
О.М. Олексюк
Т.В. Зінська
Т.М. Пляченко
Ю.В. Романенкова
Ю.Л. Афанасьєв
А.Г. Болгарський
О.М. Мамченко
М.М. Ткач
О.В. Чорновол

Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики
П84 **XXI століття** : матер. Міжнарод. наук.-практ. конф., 16–17 жовт.
2014 р. / МОН України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка ; за заг.
ред. В.О. Огнев'юка ; [редкол.: В.О. Огнев'юк, Л.Л. Хоружа,
К.Ю. Бацак та ін.]. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2014. — 704 с.

УДК 378:7.01 «20»

ББК 74.58:85.1

© Автори публікацій, 2014

© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2014

РОЗДІЛ II

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ПРОФЕСІЙНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ ТА ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ	116
<i>Беренбейн І.С.</i> Педагогічні принципи М. Лисенка в аспекті розвитку сучасної фортепіанної школи	116
<i>Бернадська Д.П.</i> Витоки професійної мистецької освіти в галузі хореографії в Європі (Франція, XVII ст.)	126
<i>Білозуб Л.М.</i> Вокальне мистецтво у творчості українських композиторів: традиції та сучасність	133
<i>Варивончик А.В.</i> Еволюція розвитку українського одягу з вишивкою як культурно-історичне становлення	140
<i>Горох Г.С.</i> Духовний спів Рівного на межі ХХ–ХХІ ст.: інституційний аспект	150
<i>Завалко К.В.</i> Наукове осмислення структури інноваційної парадигми вчителя музики	160
<i>Ізваріна О.М.</i> Історіографія процесу формування українського оперного мистецтва першої половини ХІХ ст.	171
<i>Кацалап О.В.</i> Функціонування системи професійної музичної освіти в Україні у 60–70-х роках ХХ ст.	179
<i>Крижанівський О.А.</i> Роль і місце династії Сфорци у культурному житті Європи в епоху Відродження	186
<i>Лисіна Н.І., Тітович В.І.</i> Передумови виникнення англійської Вірджинальної школи	194
<i>Ляшенко Т.В.</i> Роль товариства «Просвіта» у культурному житті Чернігівщини (початок ХХ ст.)	201
<i>Олексюк О.М., Попович Н.М.</i> Зарубіжний досвід неперервної фахової підготовки вчителів музики	207
<i>Проців Л.Й.</i> Історія музичної педагогіки в Україні як метаісторія	214
<i>Рожко І.В.</i> Музична пам'ять як категорія мистецької освіти	223
<i>Романенкова Ю.В.</i> Творческая свобода. Свобода от творчества: художник в сфере высшего профессионального образования	231
<i>Свириденко Н.С.</i> Одесіана Антона Рубінштейна — погляд через століття	237
<i>Стратан-Артишковова Т.Б.</i> Ретроспектива становлення і розвитку музично-творчого виконавства у вітчизняному і зарубіжному освітньому просторі	244
<i>Jadwiga Uchyla-Zroski.</i> Theory of Music Learning by Edwin Elias Gordon	256

Ключевые слова: зарубешный опыт, педагогическое образование, непрерывная профессиональная подготовка, будущий учитель музыки.

The article analyzes international experience of continuous professional training of Music teachers. It is noted that in accordance with international educational standards' and European integration prospects, Ukraine needs a systemic change of the process of continuous professional training of future Music teachers due to socio-cultural factors determining the current quality of pedagogical education.

Key words: international experience, pedagogical education, continuous professional training, future Music teacher.

УДК 378:78(477)

Проців А.Й.,

доцент кафедри музикознавства та методики музичного мистецтва
факультету мистецтв Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка,
кандидат педагогічних наук

ІСТОРІЯ МУЗИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ В УКРАЇНІ ЯК МЕТАІСТОРІЯ

У статті розглядаються основні ознаки історії розвитку цивілізації як метаісторії, обґрунтовується погляд на історію музично-педагогічної думки та освіти в Україні як метаісторію. З'ясовується, що змістом музичної педагогіки в Україні є наскрізні інваріантні структури, постійні величини, породжені мовою музичних знаків як особливою формою мистецької комунікації, наявність яких і є ознакою метаісторії. Метаісторичний підхід значно розширює пізнавальні можливості традиційної методології і дає можливість трактувати хід музично-педагогічного розвитку як становлення особистості, що є змістом історії.

Ключові слова: історія музичної педагогіки, історичний розвиток, інваріантні структури, метаісторія.

Сучасна педагогічна наука віддає пріоритети напрямам, які характеризуються загостреною увагою до питань спадкоємності, правонаступності, неперервності вітчизняних педагогічних традицій, процесів духовного становлення людини. До таких напрямів розвитку наукової думки належить історія вітчизняної музичної пе-

дагогіки, яка розглядається через призму української ментальності, духовності, багатоконфесійності, поліетнічності, специфічних історичних та соціокультурних процесів. Дослідження історії української музичної педагогіки передбачає врахування таких особливостей українців як глибока духовність, релігійність, емоційність, кордоцентризм, яскравим виявом яких стала українська народна творчість; а також розвиток філософської та науково-педагогічної думки у спадщині Г. Сковороди, І. Вишенського, Ф. Прокоповича, М. Дилецького, І. Огієнка, І. Франка; членів «Руської трійці»; музична творчість М. Березовського, Д. Бортнянського, А. Веделя, згодом М. Лисенка, М. Леонтовича, К. Стеценка, С. Людкевича, В. Барвінського та інших представників української музичної культури.

Історія музичної педагогіки — галузь знань, яка акумулює, фіксує та транслює творчий досвід, сформовані етичні та естетичні ідеали тієї чи іншої доби. Ієрархія наукових підходів у процесі її пізнання зумовлена змістом дисципліни. Предмет вивчення історії вітчизняної музичної педагогіки є багатокomпонентним. Він включає загальну історію (оскільки всі процеси відбуваються безпосередньо в руслі історичних подій) та історію педагогіки (адже музична педагогіка є її невід'ємною складовою). Необхідно враховувати також специфіку музичної педагогіки як педагогіки смислів, цінностей, основним змістом якої є постійні величини духовної культури людства. Мистецтво, у т. ч. музика, значно розширює коло пізнавальних можливостей людини. Поряд з раціонально-логічною, науковою сферою пізнання тут задіяні художньо-образна, а також позараціональні, позасвідомі (підсвідоме, надсвідоме) форми пізнання. Предметом пізнання є емоційно-ціннісне ставлення, а механізм засвоєння художнього досвіду — процес переживання, проживання, «привласнення» інформації. У процесі пізнання мистецтва відбувається нівелювання об'єктивного значення інформації, предметного світу, натомість активізується пошук суб'єктивного, особистісного смислу, що зумовлює необхідність пошуку нових вимірів пізнання.

Сучасні зміни в гуманітарній сфері призвели до переосмислення ієрархії рівнів буття людини, а отже, і способів його осягнення, визнання неспроможності традиційних форм мислення, вичерпування можливостей методологоцентризму щодо «смыслежиттєвого усвідомлення суцього».

Методологічні підходи до вивчення історії педагогіки висвітлюються в працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як Є. Більченко, М. Богуславський, Л. Ваховський, А. Джуринський, Н. Дічек, А. Овчинніков, О. Сухомлинська, Є. Ямбург та ін.

Теоретичні основи мистецької освіти досліджуються в працях Л. Масол, С. Миропольської, О. Олексюк, О. Отич, Г. Падалки, О. Рудницької, О. Шевнюк, О. Щолокової. Історія музичної педагогіки простежується в наукових та навчально-методичних роботах В. Адіщева, С. Горбенка, С. Михайличенка, О. Ніколаєвої, О. Ростовського, С. Уланової, В. Черкасова, В. Шульгіної та ін. Проте чисельність наукових робіт все ж засвідчує, що історія вітчизняної музичної педагогіки у вимірі метаісторії як одного з типів історичного буття окремо не розглядалась, що й зумовило вибір теми дослідження.

Мета статті — здійснити обґрунтування історії української музичної педагогіки як метаісторії, основним змістом якої є незмінні структури, постійні величини духовної культури людства. Досягнення мети потребує розв'язання таких завдань:

- з'ясувати сутність розвитку людської цивілізації як метаісторії;
- довести твердження про те, що історії музично-педагогічної думки та музично-освітньої практики в Україні притаманні риси, які визначають її метаісторичний характер.

І. Крип'якевич стверджував, що історія — це наука і знання про духовний розвиток людства. Сучасний український філософ С. Кримський в обґрунтуванні концепції розвитку історії вказує на те, що саме від ходу історичного розвитку людської цивілізації залежить доля людства, оскільки історія є відображенням багатовимірності та безмежності людського буття: «Історія є біографією духу і звершенням суду над людством чи шляхом до спасіння...» [4, 241]. Їй притаманні еволюційні, революційні, прогресивні та регресивні процеси. Вона містить епохи становлення людського Духу, Свободи, однак, і поневолення, рабства, нищення, формування традицій і новацій. Історія наповнена зрадою, брязкотом зброї, слізьми, а також вірою, звитягою, мужністю, жертівністю, тобто величиною людського духу та стійкості. Усі перипетії історичного розвитку увійшли в долю українців і знайшли відображення в народному епосі: «Трагічні події й катастрофи, що падали на голову нашому народові, запалили його душу сильними емоціями і разом із гнівом

викресали з неї вогонь поетичної творчости, в якій він шукав собі розради в страшному тогочасному та сили... на майбутнє» [3, 17]. У народній епічній спадщині «перед нашими очима, наче на екрані, проходить усе життя України того часу: війна, свари, переговори, походи, перемоги, поразки, слава, безслав'я, героїзм і боягузтво, патріотизм і ренегатство, вірність і зрада... Проносяться, мов живі, народні маси, козацьке військо, отамани, полковники, гетьмани, королі, хани, царі, турки, татари... і т. д. — всі персонажі тієї страшно-ї трагедії, дії якої тягнуться сотками років, сцена простяглась від Карпат до Кавказу, в гру входили зброя, кров, сльози; декораціями були степи, небо, Чорне море, палаючі у пожежах міста і села, а актори майже ніколи не сходили зі сцени живими. Це все змальовано рисами, від яких душа завмирає з жалю і болю, мелодіями повними найрізноманітніших емоцій, — від найглибшого суму до найбуйнішої радості, і в таких же різноманітних ритмах, — від спокійного речитативу-оповідання, до найгостріших акцентувань кінного бігу, або швидкого маршу» [3, 18].

Усе свідчить про те, що «горизонтальний вимір» не завжди спроможний відобразити чи засвідчити становлення та еволюцію людського духу, героїзму, стійкості, а разом з тим людяності й добра, тобто абсолютних цінностей, «духовних констант людства». Вони формуються та розвиваються не стільки в лінійному напрямі — від однієї історичної формації до іншої, скільки завдяки осягненню абсолютних духовних величин людства, таких як Віра, Любов, Істина, Добро, Краса. Основними цінностями історичного розвитку є незмінні величини, «інваріантні» складові історії, що зберігаються і збагачуються упродовж плину історії. Саме ця ціннісна вертикаль є критерієм, за яким порівнюються історичні періоди (педагогічні та музично-педагогічні парадигми). Історичний процес отримує два виміри, своєрідну систему координат — горизонталь часу та вертикаль духу. Таким чином, історія може рухатись «вперед», «назад» і «вгору» до цінностей — критеріїв, «що керують порівнянням часів» [4, 259].

За таких умов історія набуває рис метаісторії. Вона передбачає вивчення не того, що є минучим, змінним, а того, що зберігається і транслюється упродовж розвитку цивілізації через культурні архетипи («інваріантні структури»), найвищі цінності людського буття. Вони «утверджують людину у її прагненні до безкінечного» [4, 263].

Разом з інваріантними структурами стійкість в історичному часі мають етнічні утворення, політичні структури демократії, цінності загальнокультурної моралі (трійця Істини, Добра та Краси). До незмінних структур, наскрізних в історичному часі, належать і такі сюжети, як збіг, співпадіння, схожість певних «духовних епох» в історії людства («синхронічне доповнення до діахронного руху»), що визначає їх метаісторичний характер.

Ілюстрацією складної історичної драматургії в історії вітчизняної музично-педагогічної думки може слугувати творчість М. Дилецького, яку на рівні з партесними концертами та Богогласником можна вважати культурно-мистецьким феноменом, вершиною українського музичного бароко. Як твердив О. Кошиць, «Граматyku мусикійську» (1670) він створив у той період, коли європейська музична культура уже збагатилась творчістю Палестрини та Орlando Лассо, проте ще не народились Й.С. Бах та Г.Ф. Гендель. В європейській музичній творчості тоді панувала система гексакордів, поняття мажору та мінору остаточно не утвердилось, а гармонічна система була тільки в передчутті. У цей час М. Дилецький свідомо застосовує мажор та мінор, подає точні правила побудови акордів, голосоведення, чітко визначення неясної ще тоді фуґи впритул наближається до теорії темперації, яка остаточно утвердилась в європейській музичній практиці у творчості Й.С. Баха [3].

Яскравого синхронного характеру набула наукова та творча діяльність українських вчених-музикологів та педагогів Б. Яворського та З. Лиська. В теоретичних працях вони порушують філософсько-естетичні, етичні, акустичні аспекти існування музики як виду мистецтва. Вчені доходять висновків, які збігаються і доповнюють вчення один одного. Проте якщо теорія ладового ритму В. Яворського після тривалого замовчування все ж визнана науковою спільною, то рукописна праця З. Лиська досі залишається малодослідженою сторінкою історії української музичної педагогіки.

Історики засвідчують закономірність, згідно з якою явища та процеси, що виявляються на первісних етапах розвитку людської спільноти, знайдуть своє продовження та будуть розвинені на його пізніх етапах у панівній формі. Особливо виразно «ранній характер майбутнього» виявляється в мистецтві, де за кожним словом стоїть праслово, за кожним образом — прообраз, в якому криється

«символічне прозріння майбутнього» [4, 262]. Найбільш виразно воно проявляється в міфологічній формі пізнання дійсності. Міф є тут первісним зразком, позачасовою формою, прообразом буття. Одним з проявів «зустрічі минулого з прийдешнім» — це первісний синкретизм, властивий архаїчній культурі, у співставленні із сучасними інтегративними процесами в мистецькій освіті, гуманітарному середовищі загалом.

Збагачення майбутнього полягає у поверненні в минуле. Звідси — інтуїтивний потяг до музики минулих часів, в якій ми слухаємо не тільки прекрасне, а й тягнемось до Духу тих творів, де відчутна більша його присутність (прекрасне як відображення Божественного). Саме тому наші постійні пошуки та устремління до нового зорієнтовані в минуле. Натомість у сучасній творчості музика розглядається як «високоорганізована звуковисотна стихія, спрямована в енергетичне русло сучасності». Сьогодні, як і в бутті людини, так і в музиці (за незначним винятком) відсутній Дух. Є енергетика (в кращих зразках), проте вона не осяяна Духом [5].

У середині ХІХ ст. українська громадськість, наповнена новим романтичним піднесенням, спрямувала всі зусилля на те, щоб сприйняти й оцінити культурні надбання минулих століть. Народна творчість, яка до того часу була майже забутою, раптом піднялась як найвищий тип мистецтва. Прийшло усвідомлення, що вона забезпечить українському народові гідне місце серед інших народів. Відбувся поштовх і творчий досвід багатьох поколінь увійшов у нову свідомість, у нову культуру українців. Символом національно-мистецького відродження в Галичині стала діяльність «Руської трійці», «Перемишльської школи», в Наддніпрянській Україні — організація Кирило-Мефодіївського товариства, творчість М. Лисенка.

Творчість представників «перемишльської школи» належить до періоду раннього романтизму і акумулює усі його ознаки, зокрема пріоритет інтонації як у світських так і у церковних жанрах, суб'єктивність художнього вислову, особлива система виразових засобів, загострена увага до музичного фольклору. Схильність до етнографізму в цей період є характерною не тільки для музики, але й інших видів мистецтва — поезії, театру, літератури, живопису, ужиткового мистецтва. Надзвичайно великого значення надавалось свідченням оригінальності та неповторності власної

мистецької традиції, втіленню патріотичних ідей, пробудженню самосвідомості українців. Всі ознаки вказують на те, що саме в цей період закладались основи української професійної музики, формувались ті риси національного музичного стилю, які згодом будуть розвинуті у творчості галицьких композиторів — С. Людкевича, В. Барвінського, А. Кос-Анатольського, М. Колесси та ін. [1, 56]. Закономірним є і той факт, що в середині XIX ст. в Україні відбувається становлення наукової фольклористики, національного театру ставиться питання про розвиток української розмовної мови, виборюється право на її існування, творення нею етичних та естетичних цінностей.

«Перемишльська школа» в особі її найбільш яскравих представників М. Вербицького та І. Лаврівського, спричинена творчістю Д. Бортнянського, стала важливим свідченням тягlosti та неперервності національних українських мистецьких традицій, ланкою, яка поєднала класицистів з епохою М. Лисенка.

Музичну мову М. Лисенка можна впевнено назвати національною, оскільки творчість видатного українського композитора не тільки збігалася з періодом становлення української нації як політичної, усвідомлення єдності народу, але й стала чинником її творення [2, 58]. Взявши за основу народну музичну творчість, М. Лисенко не пішов шляхом простого наслідування фольклорних джерел, а розвинув «глибинні принципи етномузичної інтонаційності», її оригінальні зразки [2, 66]. «Музична мова Лисенка як перша справжня національна музично-семіотична система стала рубежем, що відділив могутній пласт т. зв. «передстилю» в українській музиці (період становлення давньоукраїнської музичної мови, який завершується творчістю Д. Бортнянського, М. Березовського, А. Веделя), означив параметри власне стилю, розвинутого спадкоємцями Лисенка і передбачив ознаки мета- чи надстилю...» [2, 59].

Крім осягнення інваріантних структур історії, риси метаісторії проявляються нині також в актуалізації ролі «первинних колективів» та спільнот (сім'ї, громади, конфесійних об'єднань, нації), які є наскрізними, постійними структурами в розвитку історії і мають здатність до відновлення («реставрації»). Важко переоцінити роль сім'ї, родини, традиційних народних цінностей у становленні особистості людини. Сьогодні актуалізується роль сім'ї, причому не

тільки горизонталь стосунків у межах одного-двох поколінь, а й вертикаль духовного досвіду, здобутого та збереженого родиною упродовж багатьох поколінь. Об'єктом української музично-педагогічної історії як метаісторії постає феномен династій — творчих, наукових, педагогічних, а саме: Крушельницьких, Барвінських, Нижанківських, Рудницьких, Колессів, Лисенків, Старицьких, Ревуцьких та інших, зі сплетіння яких творилась і продовжує свій розвиток українська духовна культура.

Внутрішнім призначенням будь-якого історичного (історико-педагогічного) процесу як метаісторії є людяність. Незмінні структури входять у розвиток особистості та визначають її. Відбувається відображення історії в долі людини, згортання історії в долю особистості. За таких умов історія постає як «хроноструктура» людської долі, пасіонарний процес розвитку людської особистості та здійснення її покликань [4, 267]. Прикладом цього може слугувати життєвий та творчий шлях українських педагогів-митців, які розділили долю свого народу, її злети і падіння та здійснили свою духовно-творчу місію.

Таким чином, метаісторичний підхід значно розширює можливості традиційної методології та поглиблює виміри пізнання, дає можливість трактувати хід історичного (історично-педагогічного, музично-педагогічного) розвитку як процес становлення особистості («сходження до своєї сутності»), що є вищим смислом історії. Він втілює філософський рівень пізнання, який поєднує аксіологічний, антропологічний, культурологічний, синергетичний підходи, а також передбачає застосування методів компаративістики, «педагогічної» та «творчої» біографій, «духовної вертикалі», нової ціннісної системи координат в осягненні музично-педагогічного досвіду минулого.

Стаття не вичерпує усіх аспектів обґрунтування історії розвитку вітчизняної музично-педагогічної думки та музично-освітньої практики як метаісторії. Проблема потребує поглибленого вивчення музично-історичних, історико-педагогічних процесів в Україні, національно-ментальних основ української музичної педагогіки.

Ажерела

1. Кияновська Л. Стильова еволюція галицької музичної культури ХІХ—ХХ ст. / Л. Кияновська. — Тернопіль : СМП «Астон», 2000. — 339 с.

2. Козаренко О. Феномен української національної музичної мови / О. Козаренко. — Львів, 2000. — 284 с.
3. Кошиць О. Про українську пісню й музику / О. Кошиць. — Репринт. вид. — К. : Муз. Україна, 1993. — 48 с.
4. Кримський С. Під сигнатурою Софії / С. Кримський. — К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. — 367 с.
5. Лещук Л. Неопінений скарб. Український церковний спів як феномен духовної культури / Л. Лещук. — Львів : Духовно-мистецький центр «Львів», 2012. — 100 с.
6. Проців Л. Історія музичної педагогіки в Україні : навч. посібник / Л. Проців. — Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. — 230 с.
7. Сухомлинська О. Концептуальні засади розвитку історико-педагогічної науки в Україні / О. Сухомлинська // Шлях освіти. — 1999 — № 1. — С. 41–45.
8. Сухомлинська О. Персоналія в історико-педагогічному дискурсі / О. Сухомлинська // Шлях освіти. — 2001. — № 1. — С. 10–15.

В статье рассматриваются основные признаки истории развития цивилизации как метаистории, обосновывается взгляд на историю музыкально-педагогической мысли и образования в Украине как метаисторию. Выясняется, что содержание музыкальной педагогики в Украине составляют сквозные инвариантные структуры, постоянные величины, порожденные языком музыкальных знаков как особой формой художественной коммуникации, наличие которых и является признаком метаистории. Метаисторический подход расширяет познавательные возможности традиционной методологии и дает возможность трактовать ход музыкально-педагогического развития как становление личности, что является смыслом истории.

Ключевые слова: история музыкальной педагогики, историческое развитие, инвариантные структуры, метаистория.

The article deals with the main features of the history of the civilization development as a metahistory, justifies the author's view on the history of musical and pedagogical ideas and education in Ukraine as metahistory. It finds out that the content of music education in Ukraine consists of invariant structure constants generated by musical language of signs as a special form of artistic communication, the presence of which is a feature of metahistory. Metahistorical approach significantly expands the cognitive capabilities of traditional methodologies and allows to interpret the course of musical and pedagogical development as identity formation which is a sense of history.

Key words: history of music pedagogy, historical development, invariant structures, metahistory.